

tiu, sense les sobreactuacions ideològiques que acostumen a ser característiques dels conversos, però tampoc, sembla, sense gaire remordiments de consciència. Joan Estelrich fou un intel·lectual i polític que al llarg de dues dècades va posar la seva capacitat d'acció constructiva al servei de Catalunya i de la seva cultura nacional. Malauradament, però, el mal fat de la història l'acabà convertint en una mena de funcionari del règim polític que amb més crueltat i de manera més definitiva va voler anorrear-les, a Catalunya i a la seva cultura.

A partir de la lectura dels seus dietaris, podem pensar que Estelrich fou un personatge brillant, d'una gran potència vital i intel·lectual, a moments megalòman i sempre molt ambiciós a l'hora de marcar els objectius que com a escriptor pretenia dur a terme. Mitjançant la lectura i la relació directa amb medis culturals molt selectes, el noucentista i l'uropeu d'entreguerres, va adquirir una formació prou sòlida. La condició de poliglota i de viatger, un caràcter mundà i empàtic, el seu hedonisme pagà i agnòstic, les seves curiositats i habilitats intel·lectuals múltiples, li varen permetre moure's amb naturalitat i eficàcia en ambients molt diversos. Tant en el pla català com en l'internacional, va ser un constructor d'estructures de suport a la cultura. Fou un catalanista de pedra picada que va aixecar la bandera d'un humanisme universalista prou indefinit entremig d'una Europa que es va polaritzar en les ideologies més extremes. Les nombroses servituds polítiques i econòmiques que sempre condicionaren la seva vida, el situaren al costat del totalitarisme franquista, acceptant-lo durant la Guerra Civil com a tallafoc de la FAI i del bolxevisme i, més endavant, com a baluard contra el comunisme soviètic en el marc geopolític de la guerra freda.

Són els *Dietaris* d'un autor que va fer una obra escrita que, probablement, té una rellevància que és inferior a la seva mateixa aventura vital i intel·lectual. La tasca de Manuel Jorba de posar-los a l'abast del públic és molt d'agrair. Per als estudiosos de la cultura i la política, aquests *Dietaris* són una mina inexhaurible d'informacions rellevants.

DOLÇ, Miquel: *Poesia completa*, edició a cura d'Oriol Ponsatí-Murlà, Girona: Edicions de la ela geminada, 2012.

**MARIA DEL CARME BOSCH**

Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Espanyola, Moderna i Clàssica  
*mcbosch@uib.es*

Cal confessar que la publicació de la *Poesia completa* de Miquel Dolç ens ha provocat una petita decepció, perquè consideram que s'ha perdut una magnífica ocasió de reunir una obra dispersa, notable i interessant que hauria fet efectiva la denominació de «completa» que ara l'editor li atribueix. No hi ha dubte que és la solució més fàcil, tenint en compte la poca col·laboració mostrada per la família

i sabent que escorcollar diaris i revistes és una tasca laboriosa i lenta que tanmateix hauria impedit, si va a dir ver, la publicació d'aquest llibre commemoratiu del centenari del naixement del personatge, de l'«homenot», en paraules de Josep Pla. Hem de celebrar, això sí, la decisió de l'editor de no aplicar cap criteri de selecció i oferir al lector la totalitat de l'obra existent en els vuit poemaris publicats per l'autor. Miquel Dolç, sempre tan minuciós, sens dubte hi hauria donat la seva aprovació.

El llibre té més aspectes positius: arreplega una obra que abraça sis dècades, publicada a Mallorca i poques vegades reeditada, és a dir, mala de trobar; va precedit d'una introducció on l'editor dóna quatre pinzellades relatives a l'activitat múltiple de l'autor, seguides de la notícia i el comentari de cadascuna de les vuit publicacions que conformen l'edició.

El fet de tenir l'obra poètica dolciana tan a l'abast ens permet entrellucar l'home i la circumstància de Miquel Dolç, a manera d'autobiografia. És fill i espòs. El volum titulat *El somni encetat*, que recull cinquanta-tres poesies, fidel als postulats de l'anomenada Escola Mallorquina, com s'ha dit i repetit mantes vegades, està dedicat «Als meus pares. Devotament», prova d'amor filial i veneració. Més tard, a *Flama*, amb la frase llatina *Tibi, Eugenia, usque dum vivam et ultra*, reflectirà l'amor a l'esposa en la vida i en la mort.

*El somni encetat* emmiralla la dècada dels trenta, les primeres passes poètiques d'un jove particularment sensible que canta els llocs viscuts en la infantesa: «Records de la infantesa», «Llar oblidada», «El torrent» i «El retorn». Mostra de vegades una poesia associada a les estacions i als mesos de l'any: «Març», «Què té aquest juny?», «Tardoral», «Vent d'octubre», «Camp de novembre», *Solvitur acris hiems*, tota ella impregnada d'una suau melangia, com acostuma la joventesa en l'època que hauria d'ésser la més exultant de la seva vida. Com a contrapunt, ofereix una garba de cançons fresques, vives, on s'hi acomoden de tant en tant uns coneguts versos populars —o són l'origen?—, així: «no beguis aigua parada», «ni mengis fruita passada» («Primícies»); «Vós sou la rosa florida, / collida en el roser blanc» («Rosa florida»); «Val més un bon no, garrida, / que un sí mastegant fesols» i «no em sies desagradida: / diga'm si em vols o no em vols» («Sí o no»); «Sortiràs de dins el foc / i entraràs a dins les brases» i «Si te ressols i amb mi et cases, / l'auràs avinguda poc» («Foc i brases»); «jo regaria el teu cos / amb sang de les meves venes» i «Jo sempre me les bec plenes, / però davant tu no gos» («Amor malalta»).

El poeta no pot defugir el moment en què viu. S'esdevé la penosa conjuntura de la guerra, i Dolç pren part de la contesa en el bàndol dretà. Aleshores reflecteix l'horror que viu i que viu en quinze poemes que perviuran més que aquell amor al qual al·ludíem per damunt de llocs i temps, gràcies a no prendre posició per ningú i mostrar només el seu esglai i la seva commiseració. Es tracta de les *Elegies de guerra*, testimonis de mort, ruïna, desolació i terror, en què desfilen el mutilat, el jovent de l'hospital de sang, el soldat mort en braços de sa mare, el caigut sense tomba, la soledat, el silenci...

Dolç lamenta la mort dels seus: la de l'àvia a «Llunyaia blanca» i probable-

ment a «La mort al sol», la d'algú proper i estimat a «Absència», la de la germana a «A la germana morta», alhora que canta el fillet d'aquesta dins «Orfe», infant que fa tornar petit l'oncle per compartir la seva minyonia a «L'infant que torna» (*Ofrena de sonets*). Dins les *Petites elegies* s'encabeix el dol per la pèrdua de la mare tractant-la de «vós», la respectuosa i vella fórmula mallorquina, en «El darrer maig», i descrivint a «Tribut» tot allò que no veurà mai més el pare, ara tutejat pel fill poeta.

Miquel Dolç canta l'endret on es troba circumstancialment o de manera permanent. Deixant de banda el poble nadiu, present des del primer recull fins a la creació darrerrenca dels anys vuitanta, l'Aragó és present a «L'ermàs», «Transfiguració (Monestir de Piedra)», «Amor i mort», «Abril a Panticosa», «Record de Xia (Vall de Benasc)», «Ruta nova»; de Catalunya celebra la «Vetlla de sant Joan», la «Gran Via», l'«Elegia de Cerdanya» i evoca les «Falles de València» del Pirineu estant. Ell, el jove del pla mallorquí, no oblida mai les cales, platges i ones de la nostra mar, associades als seus estats anímics, valguin uns pocs exemples: «Tranquil·la mar» (*El somni encetat*); «A les amigues del mar» i «Salpant» (*Ofrena de sonets*); «Gàbia», «Cala Morta» i «Scherzo lunar» (*Petites elegies*); «La platja» i «Formentor» (*Flama*), etc.

És l'home que té amics per tot arreu i a ells dedica molts dels seus versos. Entre els illencs hi ha Miquel Ferrà —*Ferro* al volum, per un inoportú error d'impremta—, Guillem Colom, Maria Antònia Salvà, Margarida Pol de Torres, Andreu Bestard i Mas, Francesc de Borja Moll, Mercè Massot, Antoni Mulet, Mn. Joan Vich, Josep Picó, Ignasi Rotger, Bernat Vidal i Tomàs, Joan Mascaró, Josep Capó Juan, Miquel Marquès i Coll, Gabriel Janer Manila, Jaume Vidal Alcover, Benet Mas, Maties Ensenyat, Bàrbara Antolí d'Ensenyat, Josep Maria Llompart, Pere A. Serra, Remígia Caubet; entre els catalans, Manuel de Montoliu, Cèlia Vinyes, Lluís Millet, Josep Palau i Fabre, Joan Triadú, Joan Miró, Ramon Aramón i Serra, Maurici Serrahima, Charlie Rivel; entre els valencians, Miquel Adlert i Xavier Casp. A més, les dedicatòries al sevillà Vicente Aleixandre, al gadità Rafael Alberti i als italians Gildo dal Pan, Nel·la Avanzini i Giusto Monaco, corroboren el seu demble amical.

És l'home que viatja. El fil de la seva poesia ens permet resseguir les seves passes. A «París» i a «Roses», canta la nació veïnada; Itàlia li ha inspirat «Impressió a Sanremo», «De Venècia», «Llac d'Avern», «Dalt del Palatí», «Pèstum», «En passar per Gaeta» i «Enyorança de Sicília». Tota aquesta poesia s'inclou dins *Imago mundi*, volum que reflecteix així mateix el seu viatge a Nord-Amèrica en «Al Crist de Taos (New Mexico)», «Llum de Xicago», «Crist a Harlem», «El cementiri de Cambridge (Massachussets)», «Cançó de Greenwich Village (Nova-York)» i «Talaia a Nova-York».

És un home sensible al seu temps. Ho demostra especialment a «Ghandi el pacificador és occit a l'escala d'un temple» i «A un infant austríac» (*Petites elegies*). Més tard, dins *Imago Mundi*, l'obra poètica més reeixida, espill de la seva maduresa, ho palesaran *Et luna sub pedibus eius*, «Vida obstinada», «En passar

per Gaeta», «Mort de Pablo Neruda», «A Nelson Mandela» i, per damunt de tot, «En la mort de Marilyn Monroe». Aquesta poesia és la que més sorprèn a una bona part de lectors que l'han encasellat en altres coordenades, no tant als qui han resseguit la seva trajectòria i saben que a «Revers» (*El somni encetat*), ja havia abordat un tema similar. Per altra banda, hom el podria considerar poeta cívic quan llança una dura invectiva contra el dictador, a les acaballes, dins «El braç de Déu» (*Sàtires i Epigrames*), poema datat el 1974, si l'hagués publicat aleshores i no vint anys després, massa tard evidentment, o de manera consemblant, quan el 1979, increpa en «A Fabul·la» —el nom llatí amaga una persona ara impossible d'identificar— l'actuació d'una política que treu de polleguera el poeta, sempre tan mesurat.

Dolç és el coneixedor del món clàssic que, sempre fidel a la màxima «res en excés», ideada per filòsofs antics i respectada per poetes de tot temps, orla sobriament la seva obra amb citacions llatines, ja sigui encapçalant algun conjunt com és ara *Divini gloria ruris* (*El somni encetat*), *Irreparabile tempus* i *Ingens iterabimus aequor* (Horaci, Odes, 1, 7) (*Ofrena de sonets*), o denominant tot un volum, així *Imago mundi* i *L'ombra que s'allarga*, traducció d'un vers virgilià, el penúltim recull que publica. Unes vegades utilitza la llengua llatina per titular alguna poesia, com *Soluitur acris hiems* (*El somni encetat*) i *Alma pax* (*Elegies de guerra*); d'altres, se serveix d'algun personatge mitològic, així «Sísif» (*Imago mundi*) i «Afrodita» (*Flama*). Aquesta és, per cert, la més «clàssica» de tota la seva creació pel que fa a la quantitat de personatges que hi desfilen: un cor de Ninfes, Selene, Pan, un estol d'Orèades salvatges, la rossa Aurora, la Dríada immatura i la Natura. A més, habitualment brufa la seva obra —sempre amb contenció, cal no oblidar-ho—, de substantius, adjectius i versos relatius a la mitologia, evocats amb naturalitat, com és de raó en un poeta que ha assimilat el món antic i l'ha incorporat al seu llenguatge quasi inconscientment: «Brilla com ahir l'ull apol·lini», «pels vinyets Lieus imberbe la verema ja saluda», «Vine, Amor!» («El retorn»); «I la rialla / d'Eros ens crema gairebé el perfil» («Amor i mort»); «fins a tes plantes Apol·ló et cenyia / d'un flam encès», «Fugí al punt la dansa de les Hores», «de temple espoliat dins la llum pura / d'una Venus pentèlica», «amb la deliciosa resplendor / d'un nou Elisi» («A Raixa amb tu»); «mostra't, Pau blanca, com un vel» (*Alma Pax*); «A les belles / lluïssors del Leteu fuig la ment» («Perplex»); «Oh, del segle vint / Vampiresa i Venus!» («Revers»); «deixa en pau / a l'Estret les Sirenes i Venus a l'Èrix», «quan la flota d'Eneas, pel sud, et voltava», («Enyorança de Sicília»); «Per ell entrà el poeta a l'altre món, / acompanyat de la Sibil·la» («Llac d'Avern»); «com els mots de la Sibil·la / que es perdien en el vent» («Convalescent»); «com quan, vaixell de Zeus, / triomfalment al mar Egeu entreres / portant la filla d'Agènor al dors» («El brau»); «La torxa de Mars dement / pren de bell nou i s'arbor» («Advent»); «mentre a prop la Parca fila / cànem de l'eternitat...» («Records de la infantesa»); «Els gossos frisen ja per la cacera, / i dins la gruta làmica t'espera, / com un príncep pagès, Endimió» («Lluna a Ciutat»); «Tu regules la fórmula i la idea / de les Hores que passen pel teu front, / com una

ofrena de la mare Gea», «ets la d'ahir, la de demà, l'Hebe eterna que vessa l'ambrosia» («Primavera»); «Frustrat Proteu, vull ésser roc, / ona, vaixell, ocell, pollancre, / núvol i vall» («Tot s'acaba»); «si Hera —*Rera* en el volum per error d'impremta— i Posidó deixaren / fa dos mil anys llurs temples sota el sol» («Pèstum»). Per acabar, podem mostrar una prova més de l'indiscutible coneixement dolcià dels clàssics, manifestat en una pregunta quasi anodina, èmula dels antics epítafis llatins: «Vianant, ¿on vas?» («L'ermàs»).

Miquel Dolç és l'erudit dominador de la literatura antiga, tan ben traduïda per cert i imitada a *Sàtires i Epigrames*; de la catalana —el «Cant a Ausiàs Marc» n'és un petit exemple—, i prou sabedor de la contemporània. Testifiquen la primera les citacions que encapçalen «Llac d'Avern» i «Pèstum»: *Auerna sonantia siluis* de Virgili i *Paestani gloria ruris* de Marcial. Mostra la cognició de la darrera a la poesia «Todo hacia dentro es vida» —un vers de Vicente Aleixandre— dedicada a aquest poeta. «El mismo muro de incomprensión / separándonos» de *La arboleda perdida* de Rafael Alberti precedeix «El mur». *Aime, et tu renaîtras* d'Alfred de Musset antecedeix «Desvetllament». *O dell'arida vita unico fiore!* de Leopardi davanteja «Els records de la infantesa»; *Il mio sogno di te non è finito* d'Eugenio Montale anticipa «De Venècia» i amb el previ *I morti non si vendono* de Salvatore Quasimodo inicia una poesia duríssima contra l'actuació criminal d'uns jerarques nazis en terres italianes. Sota «Vida obstinada», un parèntesi ens precisa que l'ha escrita després de la lectura de *Babi Yar* d'Anatoly Kuznètov, la novel·la-document on el rus descriu la massacre jueva de 1941. Per fi, adorna «Llum de Xicago» amb *America is hard to see* i «Talaia a Nova-York» amb *The fact is the sweetest dream / that labor knows*, ambdues de Rober Frost, el poeta estatunidenc.

És un home religiós. En són prova des del primer moment els poemes «Advent» i «Mare de déu de la Pau» (*El somni encetat*), preludi aquest segon de les darrerrenques «Invocació a Santa Maria del Camí», «Per als dos-cents cinquanta anys del temple parroquial de santa Maria del Camí» i «Goigs a Santa Maria del camí» (*L'ombra que s'allarga*). Ho confirmen, entre altres, les poesies als Crists americans, abans esmentades, així com «Mort damunt la creu» i «Pregària» (*Imago mundi*).

Miquel Dolç per damunt de tot és un home fidel a la pàtria, començant per la seva petita pàtria, la nadiua, cantada a la menuda en *El somni encetat*, en «El carrer» (*Petites elegies*), en «Al meu carrer» i en «Un banc d'escola» (*L'ombra que s'allarga*). Deplora el seu sofriment a «Bombardeig», una de les *Elegies de guerra*; evoca uns personatges nascuts o entroncats amb ella, tant els signes paborde Jaume i Tomàs Forteza, lloats a «Al paborde Jaume» i a «Tribut a Tomàs Forteza i a son Montserrat» (*L'ombra que s'allarga*), com el dissortat Joanot Bou dins la sàtira titulada «La bogeria d'en Joanot Bou», i no es cansa mai de celebrar el paisatge vilatà des del primer a l'últim recull. En una gradació ascendent, el poeta ama «L'illa» i lamenta que estigui ofegada de ciment, envaïda per la babel de sons i d'una gent mal vestida i inculta, que vol capgirar-la. A l'últim, manifesta la seva

estima pregona a l'altra pàtria, la gran, la de tots, en l'esperançadora poesia «No és tard» i en una altra, abrandada, de títol prou eloqüent: «Catalunya!» (*Imago mundi*).

El calidoscopi personal de Miquel Dolç s'inclou en la seva poesia on imita estils diversos amb resultats desiguals: llums i ombres, igual com ocorre en la vida. Amb tot, creiem que podria ocupar una mica més d'espai que les quatre ratlles atorgades, gasivament, en el tom desè de la *Història de la literatura catalana*. Tanmateix ningú li podrà negar la definició que el seu admirat Marcial aplica a l'obra pròpia: *Hominem pagina nostra sapit* (10, 4, 10).

GREGORI SOLDEVILA, Carme: *Anotacions al marge. Els aforismes de Joan Fuster*, València: PUV, 2011.

**RAFAEL ROCA**

Universitat de València, Departament de Filologia Catalana  
rafael.roca@uv.es

La commemoració del vinté aniversari de la mort de Joan Fuster i del cinquanté de la publicació de la seua obra més emblemàtica ha permès comprovar que els estudis fusterians travessen per un moment de gran vitalitat i dinamisme. La interessantíssima exposició «Joan Fuster. *Nosaltres, els valencians*. 1962-2012», la IX Jornada Joan Fuster —celebrada el 15 de novembre de 2012 a Sueca—, i la publicació de diversos estudis impulsats per la Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València, que dirigeix el professor Ferran Carbó —permeteu-me d'assenyalar els volums *Joan Fuster i la música*, que recull les col·laboracions de la VIII Jornada Joan Fuster, i *Joan Fuster: el projecte de normalització del circuit literari*, del professor Vicent Simbor—, juntament amb d'altres iniciatives, com ara la gravació del DVD *Música a l'entorn de Joan Fuster* i la publicació —per part de l'editorial Afers— del magne estudi *Una singularitat amarga. Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*, del professor Ferran Archilés, estan aconseguint situar l'intel·lectual de Sueca en el lloc d'honor acadèmic i social que li pertoca.

Entre les darreres aportacions destinades a aprofundir en el coneixement i la divulgació de l'obra fusteriana destaca, tant per la seua qualitat com per la seua originalitat, l'estudi que, amb el suggestiu títol d'*Anotacions al marge*, ha portat a terme la professora Carme Gregori Soldevila, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València, dedicat a analitzar els aforismes de Joan Fuster; un ric corpus literari que, sens dubte, conforma una de les facetes més fascinants i atractives de totes les que desenvolupà l'autor valencià més important i influent del segle xx, i un dels més determinants de la història del nostre poble. No debades, la professora Gregori —que situa l'origen del llibre